

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ КИТАЮ НА ПОЧАТКУ XXI СТ. З ПОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ІСТОРІЇ**INTERNATIONAL RELATIONS OF CHINA AT THE BEGINNING OF XXI CENTURY: FROM STANDPOINT OF CONTEMPORARY LEGAL HISTORY**

Казак Р.А., к.ю.н.,
асистентка кафедри історії держави та права України та зарубіжних країн
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
візитуюча дослідниця департаменту Тета-М
Університет Лінчепінгу, Швеція

Вільхівський В.В., студент III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Стаття присвячена висвітленню питання розвитку та подальшого вдосконалення міжнародно-правових відносин та нормативно-правових актів Китайської Народної Республіки з іншими країнами у азійсько-тихоокеанському регіоні та інших частинах світу. У роботі проти-ставлені зовнішньо-політичні амбіції Сполучених Штатів Америки після Другої світової війни та Китаю, простежено розвиток зовнішньої політики Китаю від регіональної держави, яка притримувалася політики нейтралітету та невтручання до важливого суб'єкта міжнародних відносин, який може конкурувати з Вашингтоном в акваторії Південно-китайського моря та у тихоокеанському регіоні у економічній та військовій сферах, досліджено потенціал Шанхайської Організації Співробітництва у якості одного із підґрунть для формування військового альянсу на чолі з Китаєм. Розглянуто потенціал підписання двостороннього оборонного пакту між Китайською Народною Республікою та Ісламською Республікою Іран, зважено переваги та недоліки цього рішення та його потенційні наслідки для відносин Пекіну та арабських країн Близького Сходу. Звернено детальну увагу до поглиблення інтеграції у багатьох сферах, у тому числі і військовій, Китаю та Ісламської Республіки Пакистан. Проаналізовані роботи та думки науковців у сфері геополітичних і гео економічних амбіцій та «м'якої сили» Китаю, політики КНР на сучасному етапі, перспективи глобального лідерства. Розглянуто військовий потенціал США, КНР та його потенційних союзників. Охарактеризовані та проаналізовані геополітичні прагнення Китаю до економічного та військового домінування в акваторії Південно-китайського моря та інших прикордонних територій. Отже, дана стаття посприяла ретельному розумінню природи міжнародно-правових відносин Китайської Народної Республіки з іншими країнами на початку XXI ст. з погляду сучасної юридичної історії, та дозволила проаналізувати потенційних союзників Китаю та його геополітичні амбіції.

Ключові слова: Китай, Шанхайська Організація Співробітництва, Іран, Пакистан, міжнародне право.

The article is dedicated to highlighting the issue of development and further improvement of international legal relations and legal acts of the *People's Republic of China* with other countries in the Asia-Pacific region and other parts of the world. The paper traces the development of Beijing's foreign policy from a regional state that adhered to a policy of neutrality and non-interference to an important subject of international relations that can compete with the US in the waters of the South China Sea and the Pacific region in the economic and even military spheres. There is explored the potential of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) as one of the foundations for the formation of a military alliance led by China. The potential of signing a bilateral defense pact between the *People's Republic of China* and the Islamic Republic of Iran is considered, the pros and cons of this decision and its potential consequences for relations between Beijing and the Arab countries of the Middle East are highlighted. Detailed attention is paid to deepening integration in many areas, including military, between China and the Islamic Republic of Pakistan. There are analyzed the standpoints of Ukrainian researchers in the field of geopolitical and geoeconomic ambitions and «soft power» of China, the Middle East policy of the *People's Republic of China* at the current stage, and the prospects of China's global leadership. Beijing's geopolitical aspirations for economic and military dominance in the waters of the South China Sea and other border areas are characterized and analyzed. Therefore, this article contributed to a thorough understanding of the nature of the international legal relations of the *People's Republic of China* with other countries at the beginning of the XXI century from the point of view of modern legal history, and allowed to analyze China's potential allies and its geopolitical ambitions.

Key words: China, Shanghai Cooperation Organization, Iran, Pakistan, international relations.

Постановка проблеми. До реформ Ден Сяопіна в період 1945-1978 років Китайська Народна Республіка переважно дотримувалася політики нейтралітету і невтручання та мала незначну роль на міжнародній арені, але у зв'язку із стрімким та успішним розвитком економіки після переходу з командо-адміністративного методу регулювання до ринкового та повної зміни балансу сил у світі через розпад соціалістичного блоку, зокрема Радянського Союзу, Китай висунув прагнення не тільки на регіональне економічне домінування, а й на світове. Одною з провідних цілей провідної партії Китаю є як економічне так і військово панування в азійсько-тихоокеанському регіоні, що може розглядатися викликом для Сполучених Штатів та високорозвинених демократій Східної Азії, такі як: Республіка Тайвань, Японія, Республіка Корея, Австралія та інші.

Метою статті є аналіз міжнародно-правових актів Китаю, розгляд потенційних союзників Пекіну на тлі економічного суперництва та потенційної військової конфронтації та іншими країнами, а також визначення геополітичних амбіцій Китайської Народної Республіки

на початку XXI століття з перспективи сучасної юридичної історії.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Дослідженню питання міжнародних відносин та геополітичних амбіцій Китаю на світовій арені приділяють увагу багато вчених, зокрема: О. В. Шевчук, який вперше в українській політичній науці здійснив цілісний порівняльний аналіз зовнішньополітичних стратегій США та РФ щодо КНР як багатопланового системного явища у трьох вимірах – концептуальному, часовому та практичній реалізації [19]; М. І. Гримська, яка в своїх роботах здійснила компаративний аналіз головних напрямків зовнішньополітичної діяльності КНР, а також засобів і методів її оптимізації в контексті глобальних і регіональних викликів національній безпеці на етапі здійснення стратегії «чотирьох модернізацій» [3]. Відносинам Китаю з іншими країнами у рамках Шанхайської Організації Співробітництва (ШОС) досліджував Бут С.М. [8]. Низка вчених приділили увагу взаєминам Китаю з іншими країнами Азійського регіону, а саме: Олійник О. М., Бульбенюк С. С., Іванов І. А., Фесенко М. В., Гуцало С. Є., Лікарчук Д. С., Цебенко О. О. та ін.

Виклад основного матеріалу. У ХХ ст. Китай доклав чимало зусиль, щоб залишатися осторонь від військових союзів, віддаючи перевагу нейтралітету і невтручання, але суперництво за долю азіатсько-тихоокеанського регіону поглиблюється і Китай має плани щодо створення власної офіційної парасольки безпеки на кшталт НАТО або договору подібного до Варшавського. Адже, три десятиліття економічного та військового панування дозволили США створити альянси, які охоплюють всі контенти. Після закінчення Другої світової війни США сформуливали чимало альянсів: Трьохсторонній оборонний пакт між Сполученими Штатами, Великобританією та Австралією, НАТО (Організація Північноатлантичного договору) та основні союзники поза НАТО. На основі цього можна зробити висновок, що військові союзи займають центральне місце у зовнішній політиці Вашингтону, на протидію від політики Китаю. У той же час, за останні роки Китай зміцнив відносини з Іраном та Пакистаном, що дозволило здійснювати регулярні спільні навчання та обмін військовою інформацією [1, с. 132]. Тому можна передбачати, що підписання оборонного пакту між двома країнами, з наведених вище, стане переломним моментом в американо-китайському суперництві та визначить долю світової спільноти, оскільки загальний воєнний потенціал Ірану та Китаю або Китаю та Пакистану може бути доволі значним, адже, за даними рейтингу Globalfirepower, всі вищеперераховані країни знаходяться у першій десятці списку [2].

На думку М. Гримської, за останні два десятиліття Китай розвинув власний потужний військовий потенціал та, надихнувшись новонабутою силою, він зміг натиснути на Індію у прикордонному конфлікті в Кашмірі, поставити у важке становище Тайвань на морі та в повітрі і висунути свої претензії на суверенітет у Південно-китайському морі, але Китай відмовився брати на себе зобов'язання щодо забезпечення зовнішньої безпеки [3, с. 16]. Також дослідниця вважає, що Пекін не хоче ув'язнути у віддалених конфліктах, воліючи домагатися своїх цілей за допомогою державного регулювання економіки [3, с. 16]. За даними Eurostat обсяг зовнішньоторговельного товарообігу ЄС з КНР у 2020 році становив 586 млрд. євро, в той час як із США – 555 млрд. євро, а загальний обсяг інвестицій у Африку за даними прес-канцелярії Держради КНР становить 43 мільярди доларів [4, 5]. Таким чином, Китай здобув союзи та вплив по всьому світу та його економічна політика стала успішною. У той же час, вважається, що для протистояння тиску з боку США необхідна військова міць, оскільки США займає перше місце по видаткам на військову сферу у світі за даними рейтингу Globalfirepower [2] та має найсильнішу армію у світі за рейтингом аналітичного інституту SIPRI Fact Sheet [6]. На думку, О. Олійника, потреба альянсу відповідає швидкому зростанню Китаю, але це не просте завдання, оскільки більшість розвинених економік світу вже у союзі з США, тому список відповідних кандидатів не великий [7, с. 39]. У той же час, істотна частина світової спільноти, включаючи більшість країн Азії, скептично ставляться до намірів Китаю, навіть найближчі економічні партнери, які беруть участь в ініціативі «Один пояс – один шлях», не хочуть бути виключно союзниками цієї країни [7, с. 39].

Наразі, формально існує Шанхайська Організація Співробітництва (ШОС) – трансконтинентальне об'єднання у сфері взаємної безпеки, до якого входять: Китай, Індія, Пакистан, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан та Узбекистан [9]. Створений у 1996 року, Шанхайський договір нині охоплює близько 40% населення планети та понад 30% світового ВВП, і Китай, на думку вчених, грає визначальну роль у цій організації [8, с. 65]. З моменту заснування організації Китай неухильно збільшував кількість учасників даного об'єднання: Іран, Афганістан, Монголія та Білорусь зареєстровані як країни-спостері-

гачі, а Камбоджа, Непал, Шрі-Ланка, Вірменія, Азербайджан та Туреччина є партнерами з діалогу [9]. Незважаючи на значний перелік учасників, слід зауважити, що на базі цієї організації не може бути побудовано повноцінний військовий альянс. Адже, шанхайський пакт – це не військовий союз, бо його завдання – це боротьба з торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків та зброї та зміцнення кібербезпеки [9]. Таким чином, члени договору не прагнуть розширення чинних обов'язків організації.

На думку Д. Лікарчук, найбільш реалістичний варіант – це укладання двосторонніх оборонних угод: Камбоджа, Лаос, Непал, а також тихоокеанські острівні держави Кірибати, Вануату та Соломонові острови – це частина держав, які підходять для союзу з Китаєм, проте очолюють список Іран та Пакистан [10, с. 97]. Ми розділяємо цю думку, оскільки у кожній з цих країн є особливі засоби та ресурси для подібних угод, а також історико-правові зв'язки з Китаєм.

Враховуючи свою активну економічну політику на арабському напрямку, Китай виважено підходить до співпраці з Іраном. Така збалансованість і виваженість сприяє дотриманню всіма сторонами принципів мирного співіснування і послідовності у політичному захисті власної державної безпеки [11, с. 114]. Ми згодні з цією позицією С. Гуцало стосовно питання співпраці КНР та Ірану. У березні 2021 року Пекін і Тегеран підписали 25-річну угоду про партнерство, яка обіцяє розвинути обмін розвідданими, розробку зброї та обмін військовим досвідом, а також посилити кібербезпеку та економічні інвестиції [12]. Іран майже не має стратегічних союзників через його підтримку опосередкованих конфліктів на Близькому Сході, а також міжнародну ізоляцію, через яку опинився на межі економічного краху. За цей період Іран, згідно з даними платіжного балансу Центробанку країни, втратив дві третини нафтових доходів – надходження від експорту нафти за 63 млрд доларів у 2017 р. зменшилось до \$21 млрд 2021 р., а імпорт упав більш ніж на 40% [13]. Оцінки ОПЕК показують ще більш значну проблему економічного положення Ірану: доходи від нафтоекспорту скоротилися більш ніж на 80% порівняно з 2017 р., до \$7.6 млрд 2020 р., а імпорт упав на 65% [14]. Отже, іранське керівництво потребує економічної та військової підтримки, що відкриває можливості для переговорних можливостей Ірану з Китаєм. Але, з набранням чинності нової угоди Китай стане неухильно зміцнювати свої позиції в Ірані і, однак, як би іранській владі не хотілося укласти з Китаєм договір про взаємну оборону, Пекін такий варіант не розглядає [11, с. 115]. Союз з Іраном змусить Китай послабити зв'язки з Ізраїлем та арабськими державами, фактично жертвуючи всім Близьким Сходом. Для порівняння: згідно з даними China Statistical Yearbook 2021 експорт КНР у Саудівську Аравію та ОАЕ за 2021 р. склав сумарно 57 млрд. доларів, в експорт в Іран – 10 мільярдів [15], що свідчить про невідповідність даної тісної співпраці. На думку С. Гуцало, Китай шукає не такого союзника, проте Іран справді відіграє виняткову стратегічну роль: він відтягує американські ресурси від сусідніх із Китаєм територій, адже, чим більший військово-морський флот США стурбований Іраном, тим більше у Китаю простору для маневру в Південно-китайському морі [11, с. 116]. Таким чином, хоч Китай і планує зміцнювати військові зв'язки з Іраном, на нашу думку, формальний, юридично-закріплений, союз малоймовірний.

Пакистан – це ще один потенційний кандидат у союзники з Пекіном, адже останніми роками співпраця Ісламабаду та Пекіну, на думку С. Бульбенюка, дедалі чіткіше вказує на зростання популярності саме китайського вектору в середовищі пакистанського істеблішменту порівняно з традиційним акцентом на пакистансько-американському співробітництві [16, с. 42]. Ми згодні з вченим, адже як ядерна держава з населенням близько

225 мільйонів [17], Пакистан став би цінним союзником. Країна має потужну військову силу (23 місце за військовими витратами на 2021 рік за даними SIPRI Fact Sheet [6]) достатньої для самооборони і об'єднавшись з Ісламабадом, Китай розширить доступ до Індійського океану, що дозволить йому пройти критичні місця в Південно-китайському морі [16, с.42]. В останні роки Пакистан покладається на КНР у всьому, наприклад: у березні 2022 Пакистан ввів в експлуатацію своїми ВПС першу партію китайських винищувачів J10C [18], і, проте цей прогрес вартував значних інвестицій, китайсько-американське суперництво розпалюється. Ми погоджуємося з думкою О. Шевчука, що Пакистан опинився між двома вогнями, і, коли відносини Ісламабаду з Вашингтоном були крихкими, Пакистан відіграв важливу роль під час Холодної війни, а потім і під час війни з тероризмом, проте зараз двосторонні взаємини специфічні [19, с. 66]. Також він додає, що Пакистан не займає важливе місце у зовнішній політиці США і його значення коливається в залежності від інтересів Вашингтона в регіоні та аналогічно Ісламабад не знає, наскільки він може розвивати зв'язки з Китаєм, не завдаючи шкоди своїм відносинам зі Сполученими Штатами і через це серед пакистанських політиків існує розкол на проамериканський вектор розвитку та про-китайський [19, с.66]. Тому на нашу думку якщо контакти Пекіна з Ісламабадом у найближчі десятиліття розширюватимуться, особливо в угодах пов'язаних зі зброєю, розвиток Пакистану буде повільним. Тим не менш, враховуючи вищезазначене, Пакистан очолює список можливих союзників Китаю.

Висновки. Зростаючий військовий потенціал Китаю безперечно великий, але для посилення проєкції сили

йому потрібні офіційні союзи. Одним із важливих базисів є Шанхайська Організація Співробітництва, але це об'єднання створене не для військових цілей і країни-учасники не мають планів щодо подальшої інтеграції у військовій сфері. Іран також розглядається як можливий союзник Пекіна, адже між країнами було нещодавно підписано низку договорів про співробітництво, але дуже поглиблена військова інтеграція неможлива, оскільки тоді Китай втратить важливих торговельних партнерів серед арабських держав. Пакистан також можливо розглядати у якості військового союзника для Китаю, але політичне коло Ісламабаду поляризоване та не може дійти до остаточного рішення щодо укладання військового альянсу. Незважаючи на те, що варіанти існують, проте вибору з багатьох стратегічних держав недостатньо, адже стратегія має бути доповнена ідеологією. Історико-правовий досвід показує, що міцному військовому альянсу необхідна загальна філософія, яка здатна об'єднати його членів у єдиній місії, те, що виправдає його існування. НАТО і Варшавський договір мали чіткі переконання, що сприяли їх довговічності. У Китаю, Ірану та Пакистану мало спільного в культурі та ідеології, єдине переконання, яке вони поділяють – це протиставлення пан-американізму, проте цього недостатньо задля створення успішного міжнародного союзу.

Таким чином, дана стаття посприяла ретельному розумінню природи міжнародно-правових відносин Китайської Народної Республіки з іншими країнами на початку XXI ст. з погляду сучасної юридичної історії, та дозволила проаналізувати потенційних союзників Китаю та його геополітичні амбіції, що в свою чергу актуалізує потребу подальших досліджень у цій сфері

ЛІТЕРАТУРА

1. Цебенко О.О. Перспективи глобального лідерства Китаю. *Вісник Львівського університету*. 2018. № 45 132 с.
2. 2022 Military Strength Ranking. *Globalfirepower*. 2022. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (дата звернення 05.10.2022).
3. Гримська М.І. Еволюція зовнішньої політики КНР в умовах реалізації стратегії «чотирьох модернізацій». Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2009. № 3 С.16.
4. The volume of foreign trade between the EU and PRC. *Eurostat*. 2021. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-press-releases/-/6-15022021-BP> (дата звернення 05.10.2022).
5. Прямі інвестиції Китаю в країні Африки перевищили \$43 млрд. *EADaily*. 2021. URL: <https://eadaily.com/news/2021/11/26/plyamyie-investicii-kitaya-v-strany-afriki-prevysili-43-mlrd> (дата звернення 05.10.2022).
6. Trends in world military expenditure. *SIPRI Fact Sheets*. 2022. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-04/fs_2204_milex_2021_0.pdf (дата звернення 06.10.2022)
7. Олійник О.М. Україна – Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи. «Один пояс, один шлях»: монографія. Інститут всесвітньої історії НАН України. Київ. 2018. С. 39.
8. Бут С.М. Російсько-китайські відносини в рамках Шанхайської Організації Співробітництва. «Шевченківська весна» Київ. 2013. – С. 65
9. The Shanghai Cooperation Organization. Офіційний сайт Шанхайської Організації Співробітництва. URL: <http://eng.sectsc.org/> (дата звернення 06.10.2022).
10. Лікарчук Д.С. Китай Versus США: конфліктологічний вимір/ Лікарчук Д.С. Київський національний університет культури і мистецтв. Київ. 2021. С. 97
11. Гуцало С.Є. Близькосхідна політика КНР на сучасному етапі/ Гуцало С.Є. Китай у сучасній системі міжнародних відносин Київ. 2018. С. 114.
12. Іран та Китай підписали угоду про партнерство терміном на 25 років. *Interfax*. 2021. URL: <https://www.interfax.ru/world/758198> (дата звернення 07.10.2022).
13. Oil revenues of the Islamic Republic of Iran. *Department of Statistics of Islamic Republic of Iran*. 2021. URL: <https://www.cbi.ir/page/21803.aspx> (дата звернення 07.10.2022).
14. OPEC launches its 2021 Annual Statistical Bulletin. *OPEC*. 2021 URL: https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/6632.htm (дата звернення 07.10.2022).
15. PRC Middle-East export. *China Statistical Yearbook*. 2021. URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/nds/2021/indexeh.htm> (дата звернення: 08.10.2022).
17. Бульбенюк С. С. Геополітичні та гео економічні амбіції та "М'яка сила" Китаю: зауваги до дискурсу про особливості просування й утвердження. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ. 2022. С.42.
18. Pakistan Population. *Population Welfare Department*. 2021. URL: <https://pwd.punjab.gov.pk/> (дата звернення: 08.10.2022).
19. Pakistan buys Chengdu J-10 fighter jets from China. *Aviacoinline*. 2021. URL: <https://www.aviacionline.com/2021/12/pakistan-buys-a-squadron-of-chengdu-j-10-from-china/> (дата звернення: 08.10.2022).
20. Шевчук О.В. Зовнішньополітична стратегія США та РФ щодо КНР/ Шевчук О.В. Інститут світової економіки і міжнародних відносин. Київ. 2009. С. 66.